

ՏԵՐ ԵՒ ՏԵՐԵՆ
ՅԵՂԱՅՐԱՆԵՍ ԵՄԷՆԱՅՐԱՆ

ԽԱՐԱԳՐԱՏՈՒՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ, ՂԱԼԱԹԻՍ, ԷՍԿԻ ՊԱՆԻՍՏԱՆԻ
Կապույտական ուղղության համակ կամ այլ
գրություն կամ չի դարձուր

Bureaux du Journal - HAÏRÉNIK -
Salata, ancien local de la Banque Imp. OTTOMANE

10 ՓԱՐԱՅ

ՄԱՋԳԱՑԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ և ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

10 ՓԱՐԱՅ

ՀԱՅԵՆԻՔ

ՕՐԱԳԻՐ

خلطه ده اسكي باق عثمانيد
حیره بنك غزه سى اداره سده

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ			
Պարսկերէն	300	Թիւ	75 դր: Մէք
Հայերէն	150	»	40 »
Գրական	300	»	100 »
»	150	»	50 »
»	75	»	25 »
Օտարերէն	300	»	25 ֆրանկ
Թղթատարի ծախքը յաջորդական վրայ (Գրամի փոխարէն փոխադրութեան վրայ դրձի անդ 115 դր:)			

ՍԿՋԲԱՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Երկու երկտասարդ երէկ Պոլսէն
մեկնեցան ու զնացին Գերմանիոյ
Իննա քաղաքը, ուր պիտի ընտելա-
նան համալսարանին մէջ գրական-
նութեան և մանկավարժութեան,
ու քանի մը տարիէն հոս վերա-
դառնալով վերջապէս պիտի իրա-
կանացնեն այն իղձը զոր մենէ ու-
մանք կը տածեն երկար ատենէ ի
վեր:

Այդ զնացողներէն մէկը, Պ. Շա-
տանճեան, որ շատ ծանօթ չէ մեր
գրական ու կրթական հրապարա-
կին, կեդրոնական վարժարանին ա-
շակերտներէն է: Լուրջ մարդ տէր
երկտասարդ մըն է, աշխատասէր,
մարտնչի լեզուին բաւ ընտելացած,
գրականութեան սիրող, ու ապահով
ենք թէ երբ վերադառնայ պիտի
ըլլայ մեր գրագրական լուսագոյն
սատարներէն մին:

Միւսը ծանօթ է Հայաստանի ընթեր-
ցողները քաղցր յիշատակ մը պա-
հած են այն բանաստեղծ-գրագէ-
տէն որ կը ստորագրէր Շափ: Պ. Լե-
ւոն Սեդրոսեան Գեորգեան ձեւ-
մարանի աշակերտ եղած է: Երկու
տարի առաջ երբ Պոլսի եկաւ, խել-
քը միտքը Եւրոպայ երթալ ու ման-
կավարժութիւնը կատարելագործե-
լու ետեւէ էր: Պարագանքը թող
չտուին որ փափաքին հասնէր. բայց
արդէն իր ունեցած պաշարով կըր-
նար օգտակար ըլլալ մեզ. սկսաւ
գրաւորութիւնը, լաւ ընդունելութիւն
գտաւ, սակայն յետոյ ճշմարիտ
անձնավորութեամբ մը Ռոտտըթ
կերթար նոր սերունդը կրթելու
համար: Անխիղճ չափանդութիւնը
տակն ու վրայ ըրաւ այն վարժա-
րանը որ իր նոր ուղղութեամբը
պիտի դարձանէր քանի մը տարիէ
ի վեր բարդուած կրթական չարիք-
ները ու պիտի պատրաստէր շնորհ-
քով սերունդ մը: Պ. Սեդրոսեան
երկու ամիս առաջ վերադառնալով
Ռոտտըթայէն, հոս չուզեց այլ ևս շու-
րունակել ուսուցչի պաշտօնը, հապա
հեղատուութեամբ երթալ Գերմանիա
և պատրաստուիլ մանկավարժու-
թեան մեծ պաշտօնին:

Մեր անկեղծ ու ջերմագին խն-
դակցութիւնները կը յայտնենք այդ
երկտասարդներուն որք վերջապէս
նախաձեռնութիւն կ'ունենան կըր-
թական նոր դարադրութիւն մը մեզի
պատրաստելու: Երկու իղմիքէն,
երկու Պոլսէն, առ ուղի մը այսօրէն
ալ գոհ ըլլանք: Բայց կը բաւէ:

Թէ օրագրութեան մէջ, թէ
ընդհանրութեան մէջ միշտ գտն-
դատենք կան մեր դպրոցներուն վը-
րայ, դանդաղները որք չափազանց-
ուած չեն. բայց իրաւունք ունինք
միշտ հոգաբարձուները, տեսչու-
թիւնները յանգաւոր համարելու:
Ինչ ընեն այդ խնդրերը որոնց
ձեռքին մէջ կը պակսի գործիքը:
Ընդհանրապէս առեւտուրի մարդիկ
են հոգաբարձուները, կ'աշխատին,
օգտակար ըլլալու փափաք ունին,

բայց վերջապէս դատաստաններ ի-
րենք չեն: Ո՛չ ապաքէն երբեմն
կը տեսնենք թէ միւսնոյն հոգաբար-
ձութեան հսկողութեան ներքեւ
գտնուող դպրոց մը հիմնովին կը
փոխուի ուսուցիչներու փոփոխու-
թեամբ: Մեր ուսուցիչներուն մէջ
խղճափառներ, ընդունակներ կան,
բայց դժբաղդութիւնը հոն է որ
փոքրամասնութիւն կը կազմեն:

Տարրական մտաւորութիւնը կը
պահանջէ մշակութեան համար լաւ
գործիքներ ունենալ, ու մենք բա-
ւական չհամարելով այսքան վա-
ղեր, նոր վանք կը հաստատենք
վարդապետներու համար ու անդին
բոլորովին անհոգ կը թողունք ու-
սուցիչ պատրաստելու կենսական
գործը: Բայց մեզի պէս տիրացու
ժողովուրդ մըն ալ ուրիշ կերպ չէր
կրնար ընել: Մեծ ջանքեր, շատ
քաղաքականներ հազիւ թէ կըր-
նային մտքերու մէջ փոփոխութիւն
մը առաջ բերել:

Խոստովանելու ենք թէ իղմիրի
հայերը մենէ աւելի մտաւորացուե-
ցան: Այն տեղ աղբային սնտուկն է
որ մարդ պատրաստելու ծախք կը
հոգայ, միջոցաւ այս տեղ պաշտօ-
նական սնտուկները մըն մը փակ-
ուած են. պարտաւոր բաներու ծախք
չեն ընել. մենք միայն քաղել կ'ու-
զենք—ան ալ տարակուսական է—
առանց ցանկելու:

Սակայն բարեբաղդութիւն է որ
կան անհատներ որք բաւական
կամք, կորով ունին, դիտեն թէ
ընդհանրութեան ինչպէս ծառայե-
լու են, և ասոնցմէ են Սեդրոսեան
և Շափանճեան:

Բայց պիտի բաւէ մեզ այս եր-
կուքը: Երեք չորս տարի վերջ երբ
վերադառնան, արգեօք շատ շուար-
եալ չպիտի մնա՞ն տեսնելով որ ի-
րենց շուրջը չեն գտնուիր աշակից-
ներ որոնց հետ միասին կարե-
նան աշխատել: Ահաւասիկ մտածե-
լու խնդիրը: Հիմա մեր պարտա-
կանութիւնն է աշխատել քանի մը
երկտասարդներ ևս զրկելու Գերմա-
նիա, որպէս զի տարիներէ յետոյ
ունենանք ուսուցիչներու մարդը-
ւած խումբ մը, որք առանց շուա-
րելու հիմնապէս բարեփոխեն մեր
վարժարանները:

Անհրաժեշտ պարտականութիւն
մըն է պատրաստել այս խումբը,
բայց որով վրայ դնել յոյսերնիս:
Ահա խնդիրը:

ՊԱՏՈՒՄԱՐՔ ՓՈՂՈՅԻՆ ՄԷՋ

— Գէտը է պատուաւորութիւն:
Ահա կարեւոր պատուէրը զոր բոլոր
ներն ու լրագրողները կը կարդան ամէն
անգամ որ ծաղիկի դէպքեր կը պատահին
առօրին անդին:
Բայց որով կ'ըսեն:
Կատարութիւնը ամէն քաղաքներու
են, գաւառներու մէջ ձրի պատուաւոր
գործ են ուղղիւ տրամադրութեան ներ-
քէ: Զուր ջանք, անօգուտ վատտակ:
Անհոգութեամբ, անգործութեամբ կամ
ծուրեւեղութեամբ, ժողովրդին չորս հինգ-
րորդը տեղէն չերեքար՝ երթալու պատ-
ուաւորութեան համար, մինչդեռ պատ-

ուաւոր անհայտ գործողութիւն մը զինքը
զերծ պիտի պահէր հիւանդութեանց ամե-
մէն անողորմութեան:

Պատուաւորութիւն մասին այս անհո-
գութիւնը կ'երեւայ որ մեզի յատուկ չէ
միայն, հապա ամէն կողմ կը տիրէ: Բա-
րիկ երկու թիւղներ տակայն, Պ. Շա-
պոն և Պ. Սէնդ-իլ Մէքսա, այդ անհո-
գութեան դէմ դնելու համար շատ ճար-
տար ու գործնական միջոց մը գտած են,
որ հիմա քննարկել արդիւններ կուտայ:
Բարիկը Հանրային նպատակաւոր
վարչութեան առաջարկեր են իրենք եր-
թալ գտնել անփոփոխներ ևս օտար վրայ
պատուաւորութեան զանգ:

Գաղափարը շատ զեղեքի է ևս շատ
գործնական:

Երբեք թաղի մը մէջ ծաղիկի դէպք
կը պատահի, Պատուաւոր Հաստատու-
թիւնը անմիջապէս լուր կ'առնէ, և
փութեանակի հոն կը դրկէ պատուաւոր
բոլորներ, որք իրենց հետ երկնջ մը կը
տանին (պատուաւոր արագագործ կոչ):
Առջի իրիկունը կամ առտուն, թաղին
ընակիչներուն իմաց կը տրուի՝ բազմա-
թիւ օրինակներով ապուած պաշտօնա-
կան յիշատակներով մը՝ թէ այս ինչ
տան այս ինչ յարկին մէջ ծաղիկի դէպք
մը պատահած է, և թէ հետեւեալ օրը
պատուաւոր թաղապետական վարչու-
թիւնը այն տեղ պիտի գտնուի՝ ուղղը
ձրիբար պատուաւորութեան համար: Երբ-
ջաբարակներն մէջ կ'ըսուի միանգամայն
թէ պատուաւոր կամ կրթական պատուաւոր
միակ տղանցիկ միջոցն է. հիւանդութե-
նէն զերծ մնալու, եւայլն: Եւ որովհե-
տեւ տարափոխիկ հիւանդութիւնը հոն
մտն է, ճարտիւր պատրաստ, ժողո-
վուրդը կը յազուի և իր քաղաքական
անհոգութիւնը կը թօթափէ: Ամէն մարդ
ժամադրաբար կ'երթայ: Առաջնայ
տանը կամ թաղին ընակիչները ինչ ի՞նչ
տեսնալ մը անհամարութեամբ կը սպաս-
ան թաղապետական կառքին դուռնան:

Կտաքը կուգայ վերջապէս. Երբեք
հաւաքուած են բազմաթիւ մարդիկ որք,
առջի օրը, բայց մը անգամ չպիտի առ-
նէին՝ իրենց թիւը երկնջնելու համար
բոլորներ:

Կտաքը կանգ կ'առնէ, և պղտիկ կա-
մրջակ մը կը հաստատուի: Երկնջը վար-
կիչներն են, և անասունը շատ անգամ
մայրիկ վրայ կը մնայ՝ կ'ինքնուր, աղբ-
ներուն և երկի մարդերուն մէջտեղը:
Ամէն մարդ թեւերը կը տոթէ: Ամենքն
ալ խնդալով ծիծաղելով պատուաւոր
գործողութեան կ'ենթարկուին: Տեսարա-
նը զուարթութիւն է:

— Կը ցուցնեն՝ Կոչ, կը հարցնէ շու-
րանի լակոտ մը կնոջ մը որուն թեւին
վրայ գործողութիւնը կատարած են:

— Օհ, բան մըն ալ չիմացայ. կար-
ծեալ բարակ գնդապետներ խոթեցին:

— Կը հանձնէր զիս ալ պատուաւոր
Տղաքը:

Եւ ամէն կողմէ այս խնդիրը կը լը-
տուի: Ետեւոր մը, մրցում մը կայ պատ-
ուաւորութեան:

Կատարական մը կ'անցնի կառքին վրայ
նստած, Հաւաքուած բազմութիւնը տես-
նելով, կը հարցնէ.

— Ի՞նչ կայ:

— Կը պատուաւորութեան կոչ:

— Զրի:

— Հարկաւ, ձրի:

— Եւ ալ ընել տուաւ արեւմտ:

Եւ կատարէ վար զատելով, թեւը
կ'երկնջնէ: Թեւայ, «Ենթանկալ եմ» մը,
նորէն կատարէ վրայ, ևս մտաւոր հար-
ուած մը ձրիւն:

Այս նոր տեսարանը անդադար կը
կրկնուի Բարիկի մէջ, և պատուաւոր-
ւորներուն թիւը երթալով կը շատանայ:
Մէկ ամսուան մէջ, Պ. Շափոն և Պ.
Սէնդ 10,000 պատուաւոր կատարած են
այսպէս:

Տարբերութիւն էրկարդիկ ևս կ'ունենէր
կտրեմէն թէ իրենք ծաղիկէն վախճալու
բան չունին: Մեծ օխալ մըն է ասիկա:
Այնչափ ճշմարիտ է այս որ Պ. Մէքսա,
վերջերս կրկին պատուաւորութեամբ Սալթ-
օրի անկեղծներին պառնակները, հարիւ-
րին 75 յաղողութիւն ձեռք բերել է. յայ-
տին է որ եթէ պատուաւոր բանէ, ըսել
է երթալու տրամադրութիւնը ևս ծաղիկ
հանելու:

Փ Ո Ւ Թ Է Ռ

Ա.

Վերջին, 9 հոկտեմբեր

Վերջին քաղաքին արեւելեան հիւսի-
սային կողմէ՝ թիւով չեմ գիտեր որքան,
բայց իրաւամբ անհուն տարածութեան
մը վրայ աւելուած, ծայրածայր ծառա-
տան մ'է «Փառթէն»ը, ճիշդ մեծ Դա-
նուբի եղբորը, որ, Եւրոպայի ամենա-
սքանչելի ճեղքավայրերէն առած՝ կը բերէ
իր զով շուրջը ևս քիչաւոր վէտովտու-
մով մը քաղաքներով այդ կանաչ անհո-
նութեան հողին, կարծես կ'ուզէ ամբող-
ջին ծծուիլ այդ զրախտալայէն. բայց,
չպատուելուն համար լուսանաւ, կը
թաւալի ինք իր վրայ օդակ օդակ ևս
կ'երթայ կորչել Եւրոպիան ծովին օեւ
ու կ'ապրտ անդունդներուն մէջ ևս անոր
անհատին աղի լեղերէն մէջ կը խեղդուի:
Եւ «Փառթէն»ը զարկէ զարկէ կեցած
հոն, անդրաւելի՝ պերճուն, դարձան
ամբան կը կանչի կը ծաղիկագործի ևս,
իր մէջ հրաւիրած օդային աշխատիչ բո-
լոր երկնները, հարսնիք մը կ'ընէ վեց
ամիս, ցորեկները արեւին լոյսին մէջ
խալալով, գիշերները լուսին լոյսին օ-
րօքներով:

Կայսերական ընտանիքին պատկանող
կառուածք մըն է այս հիւանդութեան հա-
տան որ 1570էն սկսած երկու հարիւր
տարիի չափ զոք մնաց հանրութեան հա-
մար ևս միայն հարգելիքը՝ հոն մերթ-
մարտը թեւեւ համար կը հրաւիրէ եղբ-
այնականները ևս հոն գտնուող օտար
անդունդները զնայանք ևս այլ բարձ-
րաստիճան մարդիկ, ևս այս որսերու
համար հաւաքումները կը վերջանան եղև
արժաւորել կերուխմով ևս մեծ խն-
ջով:

Ծովափ երկրորդ կայսրը տառաջն ան-
գամ բացաւ Փառթէնի դռները ժողովու-
րդին համար ևս այս բանը եղև իր ան-
դաւորական՝ մանաւանդ ժողովրդապիտ-
կան արեւմտեան բազմութիւնը գործելէն
մին:

Աւստրիացիներու համար յաւտ ան-
մասնաւոր իշխանակը պաշտելի այս վեհա-
պետին այս կերպ թոյլտուութիւնը պատ-
ճառ մը չէր ևս որ ժողովուրդը իրեն սեպ-
հանանայէ Փառթէնը. մնաց որ ի սկզբ-
բանէ արդէն յերկուս բաժնուցաւ այն,
ևս այս բաժնուցումը մին ժողովրդական
ևս միւսը ազնուական Փառթէն անունով
վարտուցաւ:

Ժողովրդական Փառթէնը զոր հաս-
տատուութիւն «Vörschprater» «Վուրշպրա-
թէն» կը կոչեն՝ հոն կատարուած բազմա-
թիւ խնդիրաւորութեանց համար, ժողո-
վուրդին փոփոխին համար կազմուած,
կերուխում, պարի, ցատկուղի, թա-
ւալում, մարտում, կոյտ, պարզամիտ,
զանգիկ զոստավայրերով խնդուած տեղ
մըն է, զոր ժամանակէ մը ի վեր զուր-
ջած կը կ'ընեն՝ զոնէ ջիկ մը ազնուա-
ցնելու համար ևս շատեր փոխանակ
«Վուրշպրաթէն» «Vörsprater» «Փու-
րշպրաթէն» կ'անուանեն, բայց միշտ
զուր ջանք, անօգուտ վատտակ. խու-
ժանին Փառթէնը, որպէս կոչեցի եւ
զայն, երբեք չէ աղնուցած ցարդ ևս
Աստուած գիտէ թէ բաւ կ'ազնուանայ՝
որ մը:

Ուսումնի Փառթէնը՝ քաղաքէն ծա-
ռատուած առաջնորդ անմիջական կէտէն
կը սկսի ևս կարծես քաղաքէն անբաժան
աղտերու և ցաւերու մի փոխանցում
եղած է հոգ այդ կէտի վրայ, տեսել
պատուաւորութեան անբաժան վերջերս օ-
րոնք սրտասեղմ պաշարներու պէս՝ կ'ա-
րատուորեն հիւանդութեան մարմնով մը
մէջ մտնել:

Եւ ինչ ևս ասանք. — Ուսումնի ծա-
մանքին համար կատուցուած պէտքեւ զո-
ստակներ ևս մին քան զսկսել աղտերով,
անհեթեթ յիշութիւններ որոնք ամենը
մէկէն կը կազմեն միայն անհոն Բա-
նայէ մը, ճշմարիտ Բարեկոյն մը, ուր,
խառն ի խուռ իրարու դէմ եղած են մեծ
ու սղտիկ բազմութիւն ճաշարաններ, դա-
մաւորներ, նշանաւորութեան տաղաւար-
ներ, միմեքին թաղանթներ. Բանաստեղծ,
Կոստանդնուպոլսի անվերջութիւն մը, ճոյ-
րիկներ, օրոցներ, օդին մէջ օրօքներով
թեւալող դառնալիներ, չինական լեռներ,
Գալիէնէն, եւայլն, եւայլն, որոնց ներսն
ու դուրսը կը վիտայ խուռներ:

Քաղաքին կազմը տկար չէր կրնայ օտ-
կայի կերպով տառապալի հետ տեղի ու-
նեցած անկարագրելի աղմուկէն: Ամէն
տաղաւար (քանի մը հարիւր) պէտքեւ
նուազածութեանց (չեմ գիտեր թէ կը
կարծար) միտք մըն է որ ամենաւատան-
ձոնի խաղերու պատուաւոր պաշտուա-
լով մը կը լինէ օրը: Օւր Գալիէնէն
Կոստանդնուպոլսի հրէշաւորները լինաւորա-
նէն օսել նպատակի մը համար, որ է դե-
րալիները զրոյցները ևս զնայանք զոս
ու զօրէ մը մէջ խնդրել բոլոր միւս ձայ-
նէն: Այսչափ չէ, աւելցուցէք ասոնց
վրայ հարիւրաւոր վրաններու դռներու
աղմուկէն կատարուած զանազանութիւն-
ները, անընդմէջ, շեմք, օրոնց իրա-
քանիւր զարկը կարծէք գտնելին մէջ
կ'ընդունի մարդ, ապա սուր շիջները,
իր տէրը կորուած ևս գտնել յուսանա-
լիներու հաշիւը, շրջուն Բալանդներ ևս
հապիտներու հազար ու մէկ ձայները, որ
ո՛չ մի լեզուի մէջ անուն ունին, բացօղ-
նայ բնական վրայ խաղող խնդկաւոր-
ներու ևս անպարտաւորութեան հաշիւը կա-
ռանք, մեծերուն քրքիւր ևս կաշի, քո-
ղայի խնդն ու լացը, ճամբաներէն
անցնող կառքերու ևս հանրապետերու
խուռ որոնք, ճիւղեր պաշտուական չլիւ-
կոցը, բախիկ, հաց, խոզերիկ ծաղիկ ի-
տալացի ստանակներու օւղելու պէս ճը-
վոցը, ալ ու ձայն յետ ու առաջ ևս ա-
մէն կողմ ճաշարան-քաղաքներուն մէջ
չարտուած իրար դարձուող պէտք, գտնել,
զգալ, պատասխանել ևս գաւառներու ճա-
թած ճաշած ձայները, ևս բիւր բիւրերով
հաշուած հանդիսական (ուրիշ բան չու-
նիմ, ի՞նչ ընեմ) խոտանի խոտանի
առաջ եկած վիկուլը, օ՛հ, բայց մը-
տաքերով ևս զրկել անգամ ջիգերուն
դպան, այս անհուն խաղաղութեան,
որ կը կոչուի Վուրշպրաթէն:

Գարնաւ ևս ամբան՝ մանաւանդ կի-
րախի օր մը, Աւստրո-Հունգարական ար-
աւախութեան մէջ ապրող յուրի աղբ-
ուր զէմբերը ու տարազները ի մի եկած
այդ միջավայրին մէջ անպարտաւոր մո-
ղայի մը կը նմանի, որ գաղափար, տրե-
տնալով կ'երթայ ու կուգայ, ընտրան-
քէն մէջ շուտաւ, ոչխարներու պէս
հանդարտ, կանդ առնելով ամէն դուռի
տաղաւարի առջեւ, բերանաբաց կը նայի
ու կը... զուարճանայ: Ուր հաւաքուած
մը կայ մեծ՝ անպատճառ պէնք, բարի,
անկեղծ ու պարկիւտ մարդու արտայայ-
տութիւն մը առեւած դէմքին որուն վրայ
զոյգ մը ստանի աչքեր սակայն մինչեւ
հոգուին խոր կը նային, կը մտնէ կ'ելլէ
ու կը դառնայ բազմութեան մէջ ևս մոս-
նաւոր հարեւորներ ընել յետոյ տաղա-
ւարի դռն վրայ կ'ելլէ ևս մեծ օգե-
ւորութեամբ կը սկսի գովել և

